

Ціннісно-мотиваційний компонент свідомості політично активної студентської молоді в Україні

І. Д. Поспелова, І. Г. Павлова

Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, м. Одеса, Україна

Paper received 12.10.2016; Accepted for publication 22.10.2016.

Анотація. У статті наведено результати дослідження мотиваційних тенденцій та мотиваційних типів цінностей представників сучасної студентської молоді в Україні. Доведено, що політична активність як сукупність проявів певних форм життєдіяльності людини, в яких виражається її прагнення активно брати участь в політиці, відстоюючи свої права і інтереси, суттєво пов'язана з мотиваційно-ціннісним компонентом свідомості, у змісті якого провідними є такі фактори як «безпека – пошук нового», «спрямованість на політичну активність» та «комунікативна мотиваційна спрямованість». Установлено, що політично активну молодь відрізняє орієнтація на саморозвиток, потреба у досягненнях, в дієвому, активному подоланні труднощів, прагнення боротися з життєвими обставинами, схильність зневажати власними інтересами, орієнтація на виконання групових і соціальних норм, а також цінності незалежності та свободи, пошуку нових та глибоких переживань, досягнення соціального статусу, престижу.

Ключові слова: політична активність, студентська молодь, мотиваційні тенденції, цінності.

Вступ. На цей час українське суспільство стоїть на шляху до нових соціально-економічних стандартів, морально-етичних норм за новими ідеологічними орієнтирами. Це обумовлює постійний пошук молоддю свого місця в житті, у якому зростає зацікавленість до політики. У зв'язку з цим стає актуальним вивчення ціннісно-мотиваційної сфери політично активної молоді в Україні, яка сьогодні має можливість реалізувати свої громадянські інтереси, а у майбутньому стане вирішальною силою у розвитку українського суспільства.

Короткий огляд публікацій за темою. Останніми роками зростає кількість публікацій психологічного, соціологічного, політологічного спрямування, у яких розглядається ціннісно-мотиваційною сфера молоді, залученої до політичного життя країни. Так, праці Я. Ф. Андреевої, С. В. Гуленко [1], А. О. Лісневської [2] містять теоретичне обґрунтування таких досліджень, М. І. Хілько [3], О. С. Поліванова, М. А. Пантюх [4] вивчають мотиваційно-ціннісну сферу молоді в умовах соціально-політичної трансформації країни, І. І. Семків [5] досліджує ціннісний профіль молоді, розглядаючи політичну активність як одну з різних форм активності. Роботи цих та інших авторів, актуалізуючи проблему, водночас демонструють багатомірність її виявлення та певну обмеженість методичного інструментарію для її дослідження.

Мета дослідження полягала у вивченні особливостей ціннісно-мотиваційної сфери політично активної студентської молоді в Україні.

Методи. Політична активність у дослідженні розуміється як сукупність проявів певних форм життєдіяльності людини, в яких виражається її прагнення активно брати участь в політиці, відстоюючи свої права і інтереси (за Д. В. Ольшанським [6]). Для її вивчення розроблено авторський опитувальник «Діагностика політичної активності» [7]. Методика містить 30 питань, які вимагають вибір відповіді «так» або «ні», та формують гомогенну шкалу політичної активності. Апробація методики на виборці 315 випробуваних здійснювалася шляхом перевірки внутрішньої узгодженості за допомогою коефіцієнта α Кронбаха, ретестової надійності з подальшим обчисленням коефіцієнта добутку моментів Пірсона, дискримінативності за допомогою коефіцієнта δ

Фергюсона та доказу конкурентної валідності з методикою «Тест визначення самоуявлення про динаміку рівня політичної свідомості» Д. О. Кряковцевої. Застосування цих психометричних методів дозволило охарактеризувати розроблений опитувальник як внутрішньо узгоджений ($\alpha = 0,789$), стійкий у часі ($r = 0,846$), здатний відрізнити випробуваних за їхньою політичною активністю ($\delta = 0,891$) та довести його конкурентну валідність ($r = 0,495$; $p < 0,01$). Крім того, для діагностики ціннісно-мотиваційної сфери особистості обрано методики: Діагностика полімотиваційних тенденцій в «Я-концепції» особистості С. М. Петрової та Ціннісний опитувальник Ш. Шварца.

Збір емпіричного матеріалу здійснювався у ВНЗ Києва, Луцька, Одеси, Харкова. Основний контингент випробуваних складався зі студентів перших – четвертих курсів загальною чисельністю понад 300 осіб.

Результати та їх обговорення. Результати емпіричного дослідження показали, що більшість представників студентської молоді (близько 90%) характеризуються нерозвиненим інтересом до політики, лише опосередковано залучені до політичного процесу, не приймають систематичну активну участь у суспільно-політичному житті. Разом з тим, серед випробуваних є такі (близько 10%), хто активно бере участь у політичному житті у різних його формах, для яких політика є дуже важливою сферою суспільної діяльності.

Серед мотиваційних тенденцій у Я-концепції випробуваних домінують орієнтація на пізнання, отримання нової інформації, розширення кругозору, на трудову діяльність через подолання труднощів, на турботу про людей за рахунок власних інтересів, а також зневага до матеріального благополуччя. Також властиві сподівання на краще, пасивне очікування благополуччя, позитивне ставлення до людей, потреба у спілкуванні, дружбі, прагнення до саморозвитку та самовдосконалення. Майже не виражені гедоністична, нормативна мотивація та прагнення до переваги. У ціннісній сфері молоді домінуючими є цінності самостійності, доброти та універсалізму. Також досить важливими вважаються цінності гедонізму, безпеки, стимуляції та досягнення. Цінності конформності та влади займають останні сходинки в ієрархії ціннісних уподобань студентів.

Результати кореляційного аналізу із застосуванням коефіцієнта добутку моментів Пірсона засвідчили наявність значущих на 1% рівні прямих взаємозв'язків політичної активності з нормативною, моральною, пугнічною, губрістичною, гедоністичною, оптимістичною мотиваційними тенденціями, а також цінностями влади та самостійності. Значущі на 1% рівні від'ємні зв'язки зафіксовані з егоцентричною, індивідуалізаційною мотивацією, позитивним ставленням до людей, а також з цінністю універсалізму.

Для перетворення вихідного набору досліджуваних ознак в більш просту та змістовну форму на основі отриманої матриці інтеркореляцій показників політичної активності, мотиваційних тенденцій у Я-кон-

цепції та мотиваційних типів цінностей проведено факторний аналіз, здійснений за допомогою комп'ютерної програми IBM SPSS Statistics Version 21 за методом аналізу головних компонент для визначення факторів та Варімакс з нормалізацією Кайзера як метод обертання.

В результаті факторизації масиву вихідних даних з подальшою косокутною ротацією (5 обертань) виділилися три фактори, представлені в табл.1. Отримана модель відповідає вимогам до факторних моделей (за критерієм вибіркової адекватності КМО = 0,678, за критерієм сферичності Барлетта $p < 0,01$, модель пояснює 76,74% загальної дисперсії ознак).

Таблиця 1. Результати факторного аналізу показників політичної активності, мотиваційних тенденцій у Я-концепції та мотиваційних типів цінностей

Показники	Вага	Показники	Вага	Показники	Вага
Фактор I		Фактор II		Фактор III	
безпека	956	політична активність I	983	комунікативна мотиваційна тенденція	763
доброта	941	прагнення до переваги	729	пугнічна мотиваційна тенденція	742
стимуляція	-823	політична активність II	709	мотивація індивідуалізації	677
універсалізм	691	політична активність III	667	альтруїстична мотиваційна тенденція	669
традиції	668	прагнення до досконалості	528	матеріальна мотиваційна тенденція	-608
досягнення	-667	влада	497	позитивне ставлення до людей	605
конформність	549	оптимістична мотиваційна тенденція	475	гедоністична мотиваційна тенденція	551
гедонізм	439	егоцентрична мотиваційна тенденція	-447	пізнавальна мотиваційна тенденція	434
				трудова мотиваційна тенденція	432

Перший фактор, який можна позначити назвою «безпека – пошук нового», на полюсі позитивних навантажень поєднує показники, що характеризують цінності безпеки, доброти, універсалізму, традицій, конформності та гедонізму. Другий (від'ємний) полюс представлений показниками, які позначають цінності стимуляції та досягнення.

Зміст цього фактору цілком відповідає моделі співвідношення десяти основних людських цінностей Шварца. Доповнимо лише, що наші результати демонструють прямий зв'язок цінностей консерватизму та самотрансцендентності з цінністю гедонізму (задоволення, комфорт та благополуччя), та протиставлення їм цінностей самопіднесення й відкритості змінам. Тобто в свідомості молоді зафіксоване певне протиріччя: або керуватися у житті традиційними та всезагальними цінностями й сподіватися на безпеку та благополуччя, або шукати нові враження, йти на ризик та сподіватися на досягнення певного успіху.

Другий фактор умовно позначимо фактором «спрямованість на політичну активність», оскільки на першому полюсі об'єднані показники саме політичної активності, а також мотиваційні тенденції у Я-концепції – прагнення до переваги, до досконалості, оптимістичний фаталізм, та цінність влади, а на другому – показник егоцентричної мотиваційної тенденції (схильність думати про себе без збитку для інших).

Зміст цього фактору уточнює дані кореляційного аналізу щодо формування специфічного комплексу політично активної особистості, у якому політична активність поєднується зі розумінням влади як певної цінності, з орієнтацією на саморозвиток, самовдосконалення, досягнення успіху, отримання певних переваг, перш за все, задля всезагального блага,

турботи про людей, а також з вірою в те, що все складеться найкращим чином.

Третій фактор, умовно названий «комунікативна мотиваційна спрямованість», поєднує на полюсі позитивних навантажень такі мотиваційні тенденції – комунікативну, пугнічну (дієве життя, активне подолання труднощів), індивідуалістичну (схильність покладатись лише на себе), альтруїстичну, позитивного ставлення до людей, гедоністичну, пізнавальну та трудову. На полюсі від'ємних навантажень знаходиться матеріальна мотиваційна тенденція. Як ми бачимо, у зміст цього фактору увійшли майже все показники, які не виявляють кореляційних зв'язків з політичною активністю. Можна припустити, що фактор комунікативної мотиваційної спрямованості відбиває, преш за все, вікові особливості представників нашої вибірки. Адже саме у молодих людей головним поштовхом для діяльності (пізнавальної, трудової, суспільної тощо) є взаємодія з іншими людьми.

Для визначення особливостей ціннісно-мотиваційної сфери, притаманних саме політично активним представникам студентської молоді з загальної вибірки випробуваних в окрему групу були обрані такі особи, у яких індивідуальні оцінки показників політичної активності були високими (32 особи). В групу політично пасивних студентів також були обрані такі, що отримали за показниками політичної активності найнижчі результати (також 32 студента). Поза межами подальшого аналізу залишилися результати 80% випробуваних з середніми та нижчими за середні оцінками за показниками політичної активності, оскільки застосування методу порівняння профілів передбачає, що у групи для порівняння мають увійти представники з крайніми значеннями досліджуваної ознаки.

Порівнюючи профілі мотиваційних тенденцій політично активної та політично пасивної студентської

молоді, зосередимося на найсуттєвіших відмінностях, наочно зображених на рисунку (рис. 1).

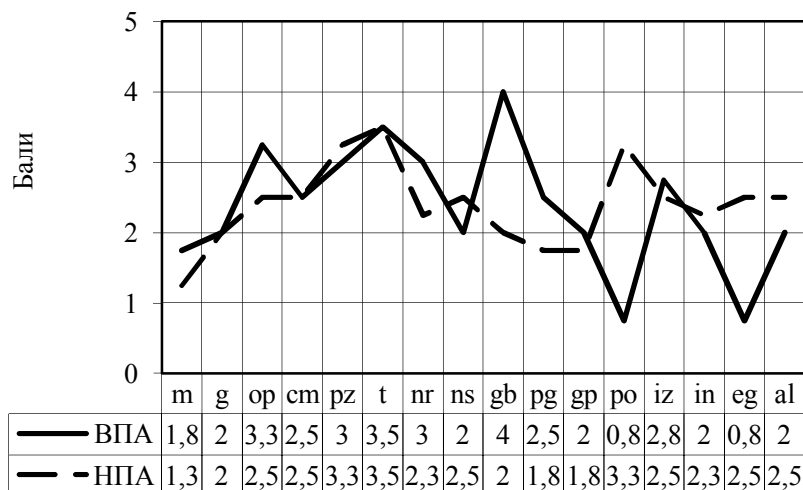

Рис. 1. Профілі мотиваційних тенденцій у Я-концепції політично активних та політично пасивних студентів (за середніми значеннями показників)

ВПА – група політично активних студентів; НПА – група політично пасивних студентів; m – акизитивна (матеріальна) мотиваційна тенденція; g – гедоністична мотиваційна тенденція; op – оптимістична мотиваційна тенденція; cm – комунікативна мотиваційна тенденція; pz – пізнавальна мотиваційна тенденція; t – трудова мотиваційна тенденція; nr – нормативна мотиваційна тенденція; ns – моральна мотиваційна тенденція; gb – губрістична як прагнення до досконалості; pg – пугнічна мотиваційна тенденція; gp – губрістична як прагнення до переваги; po – позитивного ставлення до людей; iz – уникнення неприємностей; in – мотивація індивідуалізації; eg – егоцентрична мотиваційна тенденція; al – альтруїстична мотиваційна тенденція.

Дані, представлені на рисунку, показують, що політично активні студенти відрізняються значно вищими оцінками показників op (оптимістична мотиваційна тенденція) та gb (губрістична як прагнення до досконалості), а також суттєво нижчими значеннями показників po (позитивне ставлення до людей) та eg (егоцентрична мотиваційна тенденція). Решта параметрів профілів не містить помітних для ока розбіжностей.

Проте статистична перевірка відмінностей за цими показниками (табл. 2) дозволила уточнити, що статистично достовірними, крім вищезазначених, також є відмінності між групами за показниками nr (нормативна мотиваційна тенденція), pg (пугнічна мотиваційна тенденція) та in (індивідуалістична мотиваційна тенденція).

Таблиця 2. Статистично достовірні відмінності за показниками мотиваційних тенденцій у Я-концепції в групах політично активних та політично пасивних студентів

Група	Статистичний показник	Показники мотиваційних тенденцій						
		op	nr	gb	pg	po	in	eg
ВПА	X	3,25	3	4	2,5	0,75	2	0,75
	σ	0,44	1,03	0,00	0,51	0,44	0,00	0,85
НПА	X	2,5	2,25	2	1,75	3,25	2,25	2,5
	σ	0,51	0,44	0,73	0,44	0,85	0,44	0,89
	t	4,67	2,85*	7,64	4,67	8,73	2,37**	5,87

Примітка. В таблиці наведені значення лише тих показників, за якими установлені статистично достовірні відмінності між групами; ** – відмінності статистично достовірні на 5% рівні, * – на 1% рівні, без позначки – на 0,1% рівні.

Ці відомості дають змогу встановити, що політично активній студентській молоді більшою мірою притаманні орієнтація на саморозвиток, потреба у досягненнях, в дієвому, активному подоланні труднощів, прагнення боротися з життєвими обставинами, схильність зневажати власними інтересами, орієнтація на виконання групових і соціальних норм, готовність поводитися так, як інші, і разом з тим, недовіра до людей та сподівання, нібито нічого поганого статися не може.

Щодо порівняння профілів мотиваційних типів цінностей політично активної та політично пасивної студентської молоді, дані для порівняння наочно зображені на рисунку 2.

Як можна побачити, політично активні студенти відрізняються значно вищими оцінками показників s (самостійність), st (стимуляція) та v (влада). Решта параметрів профілів не містить помітних для ока розбіжностей. Проте статистична перевірка відмінностей (табл. 3) дозволила уточнити, що статистично достовірними, крім вищезазначених, також є відмінності за показниками cf (конформність) та b (безпека). Тобто, політично активних студентів відрізняє орієнтація на цінності незалежності та свободи, нових та глибоких переживань, досягнення соціального статусу, престижу, і, разом з тим, соціального схвалення, безпеки, гармонії та стабільності.

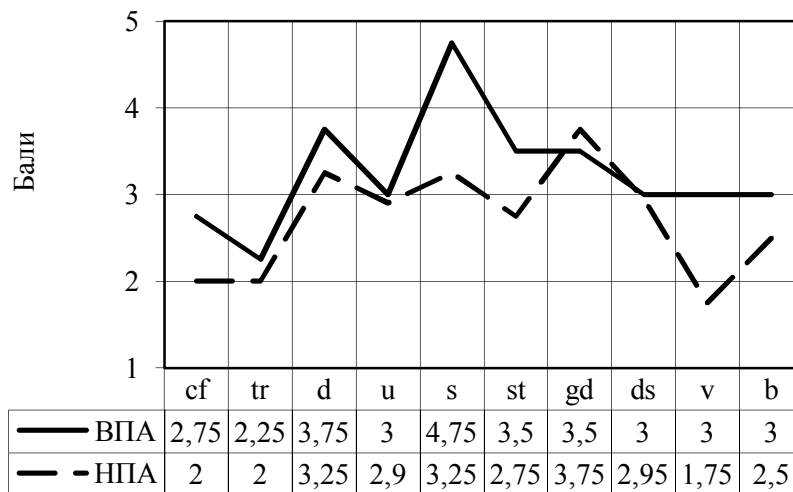

Рис. 2. Профілі мотиваційних типів цінностей політично активних та політично пасивних студентів (за середніми значеннями показників)

cf – конформність; tr – традиції; d – доброта; u – універсалізм; s – самостійність; st – стимуляція; gd – гедонізм; ds – досягнення; v – влада; b – безпека.

Таблиця 3. Статистично достовірні відмінності за показниками мотиваційних типів цінностей в групах політично активних та політично пасивних студентів

Група	Статистичний показник	Показники мотиваційних типів цінностей				
		cf	s	st	v	b
ВПА	X	2,75	4,75	3,5	3	3
	σ	0,85	0,44	0,51	1,26	0,73
НПА	X	2	3,25	2,75	1,75	2,5
	σ	0,73	1,12	1,33	0,85	0,51
	t	2,93*	4,85	2,26**	3,52*	2,46**

Висновки. Доведено, що політична активність як сукупність проявів певних форм життєдіяльності людини, в яких виражається її прагнення активно брати участь в політиці, відстоюючи свої права і інтереси, суттєво пов'язана з мотиваційно-ціннісним компонентом свідомості, що виявляється у значущих прямих взаємозв'язках її з нормативною, моральною, пугнічною, губрістичною, гедоністичною, оптимістичною мотиваційними тенденціями, а також цінностями влади та самостійності. Значущі від'ємні зв'язки зафіксовані з егоцентричною, індивідуалізаційною мотивацією, позитивним ставленням до людей, а також з цінністю універсалізму.

Виявлено в результаті факторного аналізу три узагальнені комплекси ознак ціннісно-мотиваційної сфери студентської молоді: «безпека – пошук нового», зафіксований у свідомості у вигляді ціннісного протиріччя: керуватися у житті традиційними та всезагальними цінностями й сподіватися на безпеку та благополуччя, або шукати нові враження, йти на ризик та сподіватися на досягнення певного успіху; «спрямованість на політичну активність», яка поєднується з розумінням влади як певної цінності, з

орієнтацією на саморозвиток, самовдосконалення, досягнення успіху, отримання певних переваг, перш за все, задля всезагального блага, з турботою про людей, а також з вірою в те, що все складеться найкращим чином; «комунікативна мотиваційна спрямованість», який визначає взаємодію з іншими людьми головним поштовхом для діяльності молоді (пізнавальної, трудової, суспільної тощо).

З'ясовано шляхом аналізу профілів мотиваційно-ціннісної сфери політично активної молоді, що особливості їхньої мотивації проявляються у орієнтації на саморозвиток, потребі у досягненнях, в дієвому, активному подоланні труднощів, у прагненні боротися з життєвими обставинами, у схильності зневажати власними інтересами, в орієнтації на виконання групових і соціальних норм, у готовності поводитися так, як інші, у оптимістичних сподіваннях. Вони більшою мірою віддають перевагу цінностям незалежності та свободи, пошуку нових та глибоких переживань, досягнення соціального статусу, престижу, і, разом з тим, орієнтуються на соціальне схвалення, безпеку, гармонію та стабільність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андреева Я. Ф. Феномен політичної активності особистості / Я. Ф. Андреева, С. В. Гуленко // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : збірник наукових праць. Вип.10 / ред. М. М. Слюсаревський. – К. : Міленіум, 2010. – С .49–57. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ppp/2010_10/Gulenko_Andreeva.htm

2. Лісневська А. О. Психологічний аналіз категорії, політична активність особистості // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Випуск 74. Серія: психологічні

- науки: Збірник наукових праць у 2 т. – Чернігів: ЧДПУ, 2009. – Том 2. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/3.pdf
3. Хилько М. І. Політична активність студентської молоді у процесах державотворення / М. І. Хилько // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки : Наук. вісник : зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Українська АН. – К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2010. – Вип. 32. – С. 269–275. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2010_32/Gileya32/P4_doc.pdf
 4. Поліванова О. Є. Особливості взаємозв'язку політичної активності та мотиваційно – ціннісної сфери особистості студентської молоді / О. Є. Поліванова, М. А. Пантюх // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. – 2014. – № 1121, Вип. 56. – С. 34–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKKhIPC_2014_1121_56_8.
 5. Семків І. І. Ціннісно-мотиваційна модель студентської активності: емпіричне дослідження / І. І. Семків // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : збірник наукових праць. Вип. 10 / ред. М. М. Слюсаревський. – К. : Міленіум, 2010. – С. 170–179. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ppp/2010_10/Semkiv.htm
 6. Ольшанский Д. В. Основы политической психологии. – Екатеринбург: Деловая книга, 2001. —С. 137.
 7. Баймухаметова А. О. Полімотиваційні тенденції та ціннісно-мотиваційні пріоритети молоді з різною політичною активністю / А. О. Баймухаметова, І. Д. Поспелова // Фундаментальна та практична психологія в Україні: витоки і перспективи : Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (19 травня 2016 р.). – Одеса : вид. Букаєв В. В., 2016. – С. 140–145.

REFERENCES

1. Andreeva Y. F., Gulenko S. V. The phenomenon of person's political activity // Problems of political psychology and role are in becoming of citizen of the Ukrainian state : collection of scientific works. – Kyiv, 2010. – Vol. 10. – PP. 49–57. – Mode of access: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ppp/2010_10/Gulenko_Andreeva.htm
2. Lisnevs'ka A. Psychological analysis of category personality political activism // Journal of Chernihiv state pedagogical university named after T. G. Shevchenko, issue 74. – Chernihiv: CDPU, 2009. – Vol. 2. – Mode of access: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Vchdpu/2009_74_2/3.pdf
3. Khylyko M. I. Political activity of student young in the process of state building // Hylea. Historical sciences. Philosophical sciences. Political sciences : collection of scientific works. - Kyiv, 2010. – Issue 32. – PP. 269–275 – Mode of access: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Gileya/2010_32/Gileya32/P4_doc.pdf
4. Polivanova O. Ie., Pantiukh M. A. Features of intercommunication of political activity and motivational-valued sphere of personality of student young // Journal of Kharkov National University named after V. N. Karazin – 2014. – № 1121, issue 56. – PP. 34 – 37. – Mode of access: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKKhIPC_2014_1121_56_8.
5. Semkiv I. I. Valued-motivational model of student activity : empiric research // Problems of political psychology and role are in becoming of citizen of the Ukrainian state : collection of scientific works. – Kyiv, 2010. – Vol. 10. – PP. 170–179. – Mode of access: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/ppp/2010_10/Semkiv.htm
6. Olshanskiy D. V. Bases of political psychology. – Ekaterinburg, 2001. – P. 137.
7. Baimukhametova A. O., Pospelova I. D. Motivational tendencies and values priorities are young with different political activity // Fundamental and practical psychology in Ukraine: sources and prospects : collection of scientific works. – Odessa, 2016. – PP. 140–145.

Value-motivational component of consciousness politically active students in Ukraine

Pospelova I., Pavlova I.

Abstract. The article presents the results of a study of motivational tendencies and motivational values types of representatives of contemporary students in Ukraine. Was proved that political activity as a set of manifestations of certain forms of human activity, which expressed its desire to participate actively in politics, defending their rights and interests, essentially linked to the motivational and valuable component of consciousness, among which there are the leading factors such as "security - the search for new", "focus on political activity" and "communicative motivational orientation". It was found that the politically active youth distinguishes focus on self-development, the need for achievements in effective, active overcoming the difficulties, the desire to deal with life's circumstances, the tendency to neglect its own interests, focus on the implementation of group and social norms and values of independence and freedom, searching for new and deep feelings, to achieve social status, prestige.

Keywords: political activity, students, motivational tendencies, values.

Ценностно-мотивационный компонент сознания политически активной студенческой молодежи в Украине

И. Д. Поспелова, И. Г. Павлова

Аннотация. В статье представлены результаты исследования мотивационных тенденций и мотивационных типов ценностей представителей современной студенческой молодежи в Украине. Доказано, что политическая активность как совокупность проявлений определенных форм жизнедеятельности человека, в которых выражается его стремление активно участвовать в политике, отстаивая свои права и интересы, существенно связана с мотивационно-ценностным компонентом сознания, в содержании которого ведущими являются такие факторы как «безопасность – поиск нового», «направленность на политическую активность» и «коммуникативная мотивационная направленность». Установлено, что политически активную молодежь отличает ориентация на саморазвитие, потребность в достижениях, в действенном, активном преодолении трудностей, стремление бороться с жизненными обстоятельствами, склонность пренебрегать собственными интересами, ориентация на выполнение групповых и социальных норм, а также ценности независимости и свободы, поиска новых и глубоких переживаний, достижения социального статуса, престижа.

Ключевые слова: политическая активность, студенческая молодежь, мотивационные тенденции, ценности.